

Olvásás a változó világban

A nemzetközi hírű olvasás-szociológus írásban elküldött előadásának kivonata

Lord Byron, mikor egy olvasójától levelet kapott, azt a megjegyzést tette: mint-ha a holtak országából írt volna valaki. Korunk írója számára már kulcskérdés, hogy olvasója eltűnik a névtelenség homályában. Az írás régen személyes kapcsolat volt, ma csak helyvel-közzel törhető át a személytelenség fala. Az olvasók tömege hallgatag.

Tények és számok

A földkerekségen ma kb. 2 milliárd ember tud olvasni, tehát az emberek 55 százaléka. Az olvasni tudók fele a fejlett, a többi a fejlődő országokban él. Az egyensúly megbomlóban van — az utóbbi javára. Az olvasó népesség évente 4 százalékkal nő, az elmúlt húsz évben tehát megkétszereződött, a kiadott művek száma ugyan-csak (1970-ben 550 000 cím). A példányszámok viszont ezalatt megháromszorozód-tak (1970-ben 8 milliárd). A nem olvasók számát nehéz pontosan megállapítani. Mást jelent, ha az elhagyatott vidéken élő és mást, ha a város lakó nem olvas. Maga az olvasni tudás szerepe is más a fejlődő országokban: ott, aki birtokában van, mind tudja, hogy fegyver van a kezében. Ezek az emberek ténylegesen éheznek a könyvre. Ugyanakkor ők, a világ olvasóinak felét nyújtó országok a könyveknek csak az 1/3-ét produkálják évente. A fejlett országokban az olvasni tudás természetes örök-ség, az iskolázás kötelező. De igen sokan, akik megtanulják, később nem élnek vele. Franciaországban pl. az emberek 57 százaléka nem vásárol könyvet, s a nyugati or-szágokban ez a szám általában 40—45 százalék között mozog. Egy nemzedékkel ko-rábban azonban sokkalta rosszabbul álltunk. A közelmúlt eredményei szinte túlsá-gosan látványosak. Franciaországban pl. a nemzeti könyvtermék példányszáma 1960 és 1970 között 180 millióról 330-ra emelkedett. Az Egyesült Államokban a 2. vilá-gháború előtt kivételes volt a százezres példányszámú mű, ma a több milliós sem ritka. Ebben a forradalmi változásban nagy része volt a paperback-nek. S ezzel együtt átalakult a kereskedelmi forma, a könyv „terítése”, pl. a szabadpolcos nagy-áruházak kínálati közé is bevonult a könyv.

Az eddigi vizsgálatok mind egyértelműen bizonyítják, hogy az audiovizuális esz-közök 1. sok mindent átvállalnak a nyomtatott formától; 2. fokozzák az olvasási ked-vet, különösen, *ha már van*. A könyv a mai társadalomban a tömegkommunikáció egyik fajtája, de kiemelt szerepe van.

Az olvasás és a kommunikáció

A modern ember elszakíthatatlan az olvasástól. Az is „sokat olvas”, aki könyvet sem vesz a kezébe, hisz az utcán, az árucsomagolásokon olvassa a feliratokat. Az olvasó, aki könyvet akar olvasni, a könyvesboltba vagy a könyvtárba megy. Az olvasás itt bonyolult folyamat, cselekvések egész láncolata.

Noha minden ember másként olvas, két nagy típust jelezhetünk vázlatosan. Az „objektív” olvasó információforrásnak tekinti a könyvet, az író, a személyiség nem érdekli, tanulni akar a könyvből, tudást meríteni. Számára a könyv hasznos (utilitá-rius), funkcionális eszköz. A másik a „projektív” típus, ennek az olvasás kivételül, az olvasó azonosítja magát a művel. A könyv nemcsak tárgy, hanem emberi tapasz-

talatok foglalata is, az ilyen olvasónak az író személye döntő: ő a kaland, az elmélés részese, útikalauza. Ennek az olvasótípusnak fontos elsősorban a regény, de újabban a történelmi irodalom is. Manapság ugyanis a mesehős helyett a hihetően valós történelmi alakkal több ember tud azonosulni. A két típus persze soha sem jelentkezik tisztán, mindig kevert, sokszínű az egyéni attitűd. A lényeg az, hogy az olvasó minden esetben nemcsak egyszerűen befogadja a szöveget, hanem valamit hozzáad. Az olvasó tehát a könyv célpontja, de ő, a célpont maga is aktív. A könyv a kommunikációs eszközök között ebből a szempontból a legsajátosabb: itt van a befogadónak legtöbb tere, felelőssége és terhe, ő maga is társalkotó. Távol állunk attól, hogy bármilyen más eszköz elfoglalhassa az olvasásnak ezt a nélkülözhetetlen, jelentős szerepét.

Az olvasót a könyv gazdájává kell tenni.

Olyan körülményeket kell tehát teremteni, melyekben az olvasó ezt az olvasás lényegében rejlő társalkotó, kezdeményező képességét kibontakoztathatja. Az első feladat természetesen: hogy egyáltalán olvasni akarjon. A második: hogy választhasson, tehát informálják őt a könyvekről. S ez nemcsak bibliográfiai tájékoztatást jelent: a vizsgálatok szerint, a könyv iránti óhaj harmada közvetlen, azonnali, mindjárt egy bizonyos könyvre irányul az igény. A közművelődési könyvtárak világszerte jó úton járnak: mind több ellátóponttal állandó és közeli kapcsolatot tartanak az olvasóval. Ehhez hasonlóan kell a könyv többi taktikai fegyverzetét is kialakítani, hogy hódíthasson. Csak így léphet ki az olvasó a névtelenségből.

Az olvasás aktusát kell tehát mindjobban belsőleg felszabadítani. Az olvasástanulás passzív, receptív folyamata helyett az aktív, a kisgyermekkortól kezdve tevékenyen közreműködő formáját kell kialakítani az iskolában. Újra végig kell gondolni az iskola egész szerepét az olvasásra nevelésben. Sarte írja: A szellemi alkotás a szerző és az olvasó közös erőfeszítéséből születik meg. Ez az aktivitás azt is jelenti, hogy meg kell tanulni az embereknek beszélni a könyvről. Ami korábban a kisebbség előjoga volt, azt a tömegek szellemi szabadságának eszközévé kell tenni. A könyvnek döntő szerepe van a civilizáció és az egyén, az autonóm és újra megtalált személyiség új kapcsolatának kiépítésében. Sok kormány foglalkozik az audiovizuális kérdések megoldásával, mely bonyolultabb, több költséget igényel, számos régi intézmény felülvizsgálatával jár, de összefüggő olvasáspolitikára is szükség van — sürgetően.

A becsi iskolakönyvtár

A szomszéd ház volt az iskola. A tanítókisasszony már rég hazautazott, és nyáron át mi — a pap — őriztük a kulcsait. Néhanap ott ödöngtem; katáng, tőkinda, gyom, útilapu, pipacs az udvaron; bent meg a meszelt tanteremben, a szünidő vastag csöndje és pora. Néztem a fal ábráit, képeket: „Izellábúak”, „A hold”, „Négerék”, „Afrika”... Az ablaktáblák között néma pókok és éhenhalt legyek aszalódtak... Csend, napfény... Arvaság vett körül, s mégis egy egész világ; hát még amikor — újabb kulcs — nyílt a nagy szekrény, és mintha egymagam a hat osztály én lettem volna, félezer könyv kiáltott rám, hogy olvassam el!

Szabó Lőrinc